

Iris Murdoch går på Eduard Fränkels Agamemnon-seminarium och blir Arnaldo Momiglianos älskarinna

av Lars Rydbeck

Peter J Conradi: *Iris Murdoch. A Life*. 706 s.
Harper Collins Publishers. Paperback Edition. 2002. £ 9.99.

År 1997 fick romanförfattaren Iris Murdoch diagnosen Alzheimer. Hon var då 78 år gammal. Knappt två år senare, den 8 februari 1999, dog hon. Hon var åtminstone i början medveten om vad som hände henne på vägen mot glömskan. "Jag har ingen värld", sade hon. Ett annat yttrande som maken John Bayley och vännerna noterade var: "Att sjunga *räddar* mig". Hon och kretsen kring henne sjöng: anglikanska psalmer, irländska visor, folksånger, ballader, franska *chansons* och sånger från 30-talet à la Dennis Potters "Pennies from Heaven". Hon sade mjukt - och det var kanske hennes sista sammanhängande sats - "*Jag skrev*".

I dag fyra år efter hennes död är hon Iris med hela världen, främst på grund av den film, med Judy Dench i rollen som den åldrande Iris, som gjort henne bekant hos alla dem som aldrig läst en bok av henne.

37 år gammal gifte sig Iris Murdoch med författaren och litteraturvetaren John Bayley. I samband med hennes sjukdom gav han ut två böcker: *Iris: A Memoir of Iris Murdoch*, 1998, och *Iris and the Friends*, 1999. Det var på dessa böcker filmen *Iris* byggde.

Nu är emellertid tiden inne för den första stora biografen, *Iris Murdoch. A Life*, skriven av en av vännerna Peter J Conradi, som är bekant som författare till böcker om John Fowles, Dostojevskij och Angus Wilson. Biografen som till stor del bygger på Iris Murdochs dagböcker finns nu tillgänglig i paperback (med samtliga foton från hard cover-upplagan från 2001) till det facila priset av 10 pund.

Det som gör Conradis biografi till en läsvärd bok är hans förmåga att koppla ihop Iris Murdochs (IM hädanefter) liv med gestalterna i hennes romaner. Det är inte alls så att han gör romanerna till en sorts nyckelromaner. För Conradi finns det en subtil fram- och tillbakagående rörelse mellan IM själv, hennes manliga och kvinnliga vänner och gestalterna i romanerna. Så är det ju i alla författares liv men i IM:s fall är dessa relationer av särskild betydelse.

Vännerna - i många fall tillika älskare, mest män men också några kvinnor - förefaller ibland i all sin egendomlighet ha stigit ut ur en bakdörr i hennes romaner, och detta gör det lättare att förstå att de, omvandlade och förtätade i IM:s fantasi, också kunnat vandra in i samma romaner.

IM verkar ha haft en specialbegåvning för vänskap. Alla attraherades av henne, många uppfattade henne som ett helgon i mänsklig förklädnad. Hennes närvaro i ett rum eller vid ett seminarium drev upp temperaturen. Detta gäller

särskilt den klassiske filologen och judiske flyktingen Eduard Fränkels seminarier över Aischylos *Agamemnon*, som samlade de bästa filologerna i Oxford vid tiden för andra världskrigets utbrott. Hugh Lloyd-Jones, som sedan själv blev Regius Professor of Greek i Oxford efter E R Dodds (*The Greeks and the Irrational*), och IM vid Fränkels seminariebord, det måste ha varit något alldeles särskilt. IM skrev 1977 en dikt om Fränkels seminarium. Här i översättning några rader som är speciellt belysande och som kan jämföras med Jesper Svenbros två dikter om den excentriske lundensiske latinprofessorn Bertil Axelsson något tialt år senare:

Minns du professor
Eduard Fränkels ändlösa
Seminarier över *Agamemnon*?
Mellan rad åttiotre och rad tusen
Tycktes det oss som om vår oskuld
Gick förlorad och vår ungdom föröddes

Vad var vi rädda för?
Att vi inte skulle kunna ange
Aoristen av något välkänt verb?
Andens misslyckande visste vi inget om

Demonerna som reste med oss
Log fortfarande i sömnen ...

Efter sitt sista möte med Fränkel (1969?; då fanns hans väldiga *Agamemnon*-kommentar i tryck sedan många år) skriver IM i dagboken: "Jag känner stor kärlek för honom och skam och förvåning över att jag på ett så meningslöst sätt övergivit honom. När jag är tillsammans med honom tycks kunskap och tankar flöda från honom och in i mig helt automatiskt. Stor lärare, stor människa. Jag älskar honom och älskar honom också fysiskt. Det var underbart att röra vid honom igen".

IM tog alltså en universitetsexamen i Oxford i latin, grekiska, antik historia och filosofi. Hon visste därför att det grekiska substantivet *philia* betyder både "vänskap" och "kärlek". För IM har vänskapsrelationen alltid en erotisk dimension. När hon lämnade sin privata Grammar School i Bristol för att börja universitetsstudierna, anade hennes avhållna kvinnliga rektor att IM nog skulle kunna bli "vild" i Oxford. Rektorns råd i fråga om att välja make var osminkat men hjärtligt: "Försök att komma ihåg att han är den person som du skall räcka apelsinmarmeladen till 365 dagar om året ända tills en av er dör".

På sätt och vis blev IM vild. Hon utforskade sitt förhållande till lärare och jämnåriga manliga vänner. Äldre män attraherades av henne och hon attraherades av dem. På något egendomligt oskyldigt vis låg hon med dem alla: detta gäller t ex antikhistorikern Arnaldo Momigliano ("Under vår första gemensamma resa till Italien inledde vi ett förhållande" eller som hon så enkelt och troskyldigt uttrycker det på engelska: "...we were lovers").

Förhållandet till Elias Canetti, den blivande nobelpristagaren, blev långvarigt och problematiskt. Canettis inflytande på IM tycks mig destruktivt, men IM var under flera år helt besatt av honom. Den grekiska *philia* som hon utforskade hos Canetti förde henne till helvetets portar. Först bekantskapen med John Bayley och den växande kärleken till honom räddade IM från Canettis demoner och från den fria sexualiteten, påfrestande även för ett helgon som IM.

Här i Sverige förefaller IM:s romaner bortglömda. De handlar ju "bara" om parrelationer: män-män, kvinnor-kvinnor, kvinnor-män. Ofta har de ett manligt homoerotiskt perspektiv, det var IM bra på att anlägga. Romanerna är samtidigt religiösa idéromaner: temat är det goda *versus* det onda och hur vi på sokratiskt vis skall arbeta på att göra våra liv så bra som möjligt. Inspirationen till denna tematik får IM både ur kristendomen och ur Platons stora dialoger *Symposium*, *Faidros* och *Gorgias*. Platon var föremål för hennes hatkärlek alltsedan skolären.

Hennes romaner lästes för fyrtio år sedan på nybörjarkurserna i engelska vid våra svenska universitet: *Under the Net*, *The Sandcastle*, *The Bell*. Nu är hon bortglömd. Efter 1980 sjönk antalet översättningar av hennes romaner, också i Sverige. En ny tid stod för dörren.

I England är IM:s inflytande fortfarande märkbart hos t ex A S Byatt, som IM räddade från att gå under, och, i mindre grad, hos Byatts syster Margaret Drabble. Måste det vara så i den av IM fruktade boklösa framtiden att en romanförfattare läses några decennier och sedan faller i total glömska?

Det är ingen tröst att IM blev Iris med hela världen på grund av sin Alzheimer. Just när det gäller olika former av demens är våra reaktioner synnerligen primitiva och irrationella. När demens drabbar en person som var så helgonlik och samtidigt intellektuellt briljant som IM tar vi mera illa vid oss. Vi är som The Gentleman i Shakespeares Kung Lear Akt IV Scen 6 inför Lears vansinne: "Rysligt att se den sämste usling så, / Osägligt rysligt, när det är en Kung!" "A sight most pitiful in the meanest wretch, / Past speaking of in a King!"